

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 3(117), p. 239–249

NAUJOS ARKTIES TARPTAUTINIO TEISINIO REGULIAVIMO TENDENCIJOS

Saulius Katuoka

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+ 370 5) 2714 669
Elektroninis paštas tek@mruni.eu

Pateikta 2009 m. gegužės 4 d., parengta spausdinti 2009 m. rugpjūčio 3 d.

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiama Arkties vandenyno geografinė padėtis. Lyginami Arkties ir Antarkties galimi teisinio režimo variantai. Geografinė prasme Arktis – tai ledu padengta pasaulinio vandenyno dalis, o Antarktis – tai ledu padengtas žemynas, kurių supa vandenynas. Remiantis šiuo faktu daroma išvada, kad Arktį būtina traktuoti kaip pasaulinio vandenyno dalį, kurios atžvilgiu nustatant režimą turi būti taikomos 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos nuostatos. Šiuo metu yra nusistovėjęs sektorinis Arkties režimas. Straipsnyje analizuojamos mokslininkų mintys apie susiklosčiusią padėtį. Pritariama tiems autoriams, kurie kritikuoja Arkties sektorių koncepciją kaip prieštaraujančią tarptautinės teisės normoms. Tačiau kuo gali būti grindžiamas Arkties teisinis režimas? Tarptautinės teisės doktrinoje pastaraisiais metais pasirodė darbu, skirtų bendro žmonijos palikimo koncepcijai. Autoriaus nuomone, ši koncepcija gali būti taikoma ne Arkties vandenynui apskritai, o tik atskiroms jūros erdvėms. Gana plačiai nagrinėjami Rusijos Federacijos veiksmai Arkties kontinentinio šelfo atžvilgiu, aptariama Rusijos Federacijos politikos pagrindai Arktyje iki 2020 m., aptariama Rusijos Federacijos paraiška dėl kontinentinio šelfo ribų praplėtimo Arkties ir Ramiajame vandenynuose. Straipsnio pabaigoje daromos išvados.

Reikšminiai žodžiai: Arktis, bendras žmonijos palikimas, kontinentinis šelfas.

Įvadas

Tarptautinės teisės doktrinai tenka spręsti klausimus, kurie vienu ar kitu valstybių vystimosi etapu tampa ypač aktualūs. XXI a. tarptautinė teisė susidūrė su tautų apsisprendimo, karinių konfliktų, teritorinių pretenzijų, naujos kartos žmogaus teisių ir kitomis problemomis. Šiuo metu vienas iš labiausiai diskutuojamų klausimų yra siejamas su Arkties teritorija: diskutuojama dėl Arkties statuso, teisinio režimo, sektorinio apsisprendimo.

Arkties teisinio režimo klausimams yra skirta keletas monografių bei straipsnių. Iš rusų autorių išsiskiria V. V. Golicinas, kuris ir daktaro disertacijoje¹, ir išleistoje monografijoje² plačiai nagrinėjo Arkties teisinio režimo klausimus. Žinoma, šis autorius daugybę Arkties klausimų nagrinėjo vadovaudamasis oficialia Sovietų Sąjungos ideologija. Norvegijos pozicija Arkties atžvilgiu buvo paaiškinta B. J. Theutenbergo darbuose³. Naujas Arkties režimo tendencijas bandė nušviesti T. Koivurova ir D. Vanderzwaagtas straipsnyje, skirtame Arkties tarybos dešimtmečiui⁴. Rengiant straipsnį pasirodė 9.9. sankcijos publikacija „Rusija Arktis, kontinentinis šelfas“⁵.

1. Arkties geografinė padėtis

Arktis – tai siaurinė Žemės rutulio dalis, jungianti Arkties vandenyną ir jo jūras: Grenlandijos, Barenco, Karos, Laptevų, Rytų Sibiro, Čiukčių, Bafeno ir Oforto. Prie Arkties priskiriama Fokso įlanka, Kanados archipelago sąsiauriai bei įlankos, Grenlando sala, Spicbergo archipelagas bei Vrangelio sala. Visas Arkties plotas yra 27 mln. km².

Neretai nagrinėjant Arkties problemas Arktis tapatinama su Antarktimi. Toks tapatinimas gali būti pateisinamas tik teisine prasme, ieškant galimų teisinio režimo variantų. Geografinė prasme Arktis – tai ledu padengta pasaulinio vandenyno dalis, o Antarktis – tai ledu padengtas žemynas, kurį supa vandenynas. Mūsų nuomone, Antarkties teisinis režimas grindžiamas 1959 m. Vašingtono sutartimi dėl Antarkties. Šios sutarties šalys yra 46 valstybės, tarp jų ir 19 Europos Sąjungos valstybių: Belgija, Čekija, Didžioji Britanija, Danija, Bulgarija, Austrija, Graikija, Ispanija, Italija, Lenkija, Olandija, Prancūzija, Rumunija, Slovakija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija. 2001 m. prie sutarties prisijungė Estija.

- 1 Голицын, В. В. *Международно-правовой режим Антарктики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук*. [Golicyn, V. V. *International Legal Status of the Antarctica. Doctoral Dissertation*]. Москва: Дипломатическая академия, 1990, с. 31.
- 2 Голицын, В. В. *Антарктика: Тенденции развития режима*. [Golicyn, V. V. *Antarctica: Tendency of Status Development*]. Москва: Юридическая литература, 1989, с. 335.
- 3 Theutenberg, B. J. *The Arctic Law of the Sea*. Oslo, 1983.
- 4 Koivurova, T.; Vanderzwaag, D. L. Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects. *University of British Columbia Law Review*. 2007, 40.
- 5 Шинкарецакая, Г. Г. Россия, Арктика, континентальный шельф. [Shinkareckaja, G. G. Russia, Arctic, Continental Shelf]. *Московский журнал международного права*. 2009, № 1(73), с. 119–131.

Šis skirtumas yra esminis ne tik geografinė prasme, bet ir tarptautinės teisės požiūriu. Iš tikrųjų, jeigu Arktį traktuosime kaip pasaulinio vandenyno dalį, tai reikštų, kad Arkties atžvilgiu bus taikoma 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos⁶ nuostatos. Vadinas, Arktis kaip vandenynas turėtų visas jūros erdves, kurias įvedė ir kurių režimą nustatė jau minėta Konvencija, taigi Arkties atžvilgiu galima būtų kalbėti apie teritorinę jūrą, išskirtinę ekonominę zoną, atvirąją jūrą, kontinentinį šelfą ir jūros dugną už kontinentinio šelfo ribų. Kiekviena iš šių paminėtų erdvių skiriasi tiek savo statusu, tiek režimu. Pavyzdžiui, teritorinė jūra – tai valstybės teritorijos dalis. Šios teritorijos atžvilgiu be išlygų taikomas valstybės suverenitetas. Išskirtinę ekonominę zoną bei kontinentinį šelfą plačiaja prasme galima traktuoti kaip *sui generis* zonas, kuriose režimas nustatomas tiek tarptautinės Jūrų teisės konvencijos, tiek nacionalinių teisės aktų pagrindu. Tarptautinėje teisėje priimta šias erdves priskirti prie teritorijų, kurių režimas yra mišrus. Šiose teritorijose pakrantės valstybės turi suverenias teises, kuriomis naudojamosi eksploatuoja tiek gyvuosius, tiek negyvuosius gamtos išteklius. Na, o atviroji jūra statusas grindžiamas esminiu teiginiu, kad atviroji jūra yra atvira visoms valstybėms. Ši jūra naudojama tik taikiems tikslams, jeje galioja visuotinai pripažintos jūros laisvės⁷.

Prie Arkties vandenyno įmanoma patekti per Beringo sąsiaurį, vadinamąjį Šiaurės Vakarų koridorių (Deiviso sąsiaurį, Bafino įlanką) ir Barenco jūrą.

Arkties tyrinėjimas prasidėjo maždaug XI a. po Kristaus. Šiaurės rytų ar Šiaurės vakarų koridoriaus paieškos suaktyvėjo maždaug XVI a. Šiaurės polius pirmą kartą buvo pasiektas 1909 m., o orlaiviu perskristas 1926 m. Įveikti koridorių po Šiaurės poliūmi pirmą kartą pavyko JAV povandeniniam laivui 1958 m. Panašias operacijas toliau vykdė JAV, Didžiosios Britanijos ir Sovietų Sąjungos ekspedicijos. Apskritai laivininkystė Arktyje yra reta. Pavyzdžiui, 1975–1983 m. laikotarpiu Šiaurės vakarų koridorių kirto 21 laivas, dauguma iš jų su Kanados vėliava.

Arktis yra milžiniškos strateginės vertės tiek JAV, tiek Rusijos Federacijai – čia abi valstybės yra įkūrusios karines bazines (atitinkamai Aliaskoje ir Kolos pusiasalyje). Ekonominis arkties potencialas išryškėjo XX a. šeštajame dešimtmetyje. Arkties šelfe yra itin vertingi naftos ir dujų ištekliai, kurių eksploatacija, ypač Prudo įlankos, Barenco jūros ir Kara jūros erdvėse, prasidėjo XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje. Buvo pastatyta nemažai dirbtinių salų ir įrenginių.

Dėl ekstremalių klimato sąlygų negyvų išteklių gavyba reikalauja specialių technologinių įgūdžių. Svarstomas potencialus ledkalnių kaip gėlo vandens panaudojimas. Iš esmės kiekviena karinė ir komercinė veikla Arktyje veikia jos ekologinę pusiausvyrą ir aborigenų bendruomenių tradicinio gyvenimo būdą. Be to, dūmų debesys, kasmet atsirandantys virš Arkties gruodžio–kovo mėnesiais dėl Šiaurės Amerikos, Europos ir Rusijos industrinės veiklos, kelia naujų problemų. Tikėtina, jog šis reiškinys gali sukelti Arkties ledynų tirpimą, o tai gali paveikti pasaulio klimatą ir vandenynų vandens lygį⁸.

6 Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4786.

7 Plačiau apie jūros erdvių teisinį režimą žr.: Katuoka, S. *Tarptautinė jūrų teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 26–150.

8 Plačiau apie Arkties panaudojimo galimybes žr.: *Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 1992, p. 244-245.

2. Dabartinis Arkties teisinis režimas

Šiu metu yra susiklostę sektorinis Arkties režimas. Visuose informaciniuose leidiniuose apie Arktį pažymima, kad Arktis padalyta sektoriniu principu.

Arkties padalijimo į sektorius koncepcijos autoriumi laikomas Kanados senatorius P. Poineris, dar 1907 m. pasiūlęs suskirstyti Arktį į sektorius⁹. Senatorius vienoje iš savo kalbų išdėstė tokią poziciją: „šalis, kurios valdomos teritorijos driekiasi iki Arkties regionų, turės teisę arba turėtų turėti teisę į visas žemes, kurios ateityje bus atrastos vandenyse, esančiuose tarp linijų, besitęsiančių nuo rytinių šalies ribų link šiaurės bei pietinių ribų link šiaurės. Visos žemės, esančios tarp dviejų linijų iki Šiaurės ašigalio, turėtų priklausyti valstybei, kurios teritorija ribojasi su tom žemėm.“¹⁰ Atkreipiame dėmesį į tai, kad senatoriaus kalboje minimos „žemės, kurios bus atrastos vandenyse“.

Kanados vyriausybė dar 1921 m. paskelbė, kad visos žemės ir salos, esančios Arkties teritorijoje į šiaurę nuo kontinento, priklauso Kanadai. Buvo nurodytos atitinkamos koordinatės.

Kanados pavyzdžiu pasekė ir Sovietų Sąjunga. 1926 m. Liaudies komisarų taryba išleido įsaką „Dėl žemių ir salų, esančių Arkties vandenyne, paskelbimo TSRS teritorija“.

Analizuojant Arkties valstybių praktiką Arkties regiono atžvilgiu reikia pažymėti, kad tik dvi valstybės iš penkių remiasi Arkties padalijimo į sektorius koncepcija – Rusijos Federacija ir Kanada.

Danija, Norvegija ir JAV niekuomet vyriausybinio lygiu nepalaikė Arkties padalinimo į sektorius koncepcijos. Norvegija, pasirašydama su Kanada sutartį dėl Kanados suvereniteto taikymo Sverdrupo saloms, padarė išlygą, kad ši sutartis nereiškia, kad Norvegija pripažįsta sektorių koncepciją arba jai pritaria¹¹.

Akivaizdus faktas, kad dauguma Arkties valstybių nepripažįsta Arkties sektorių koncepcijos. Daugumos tarptautinės teisės specialistų darbuose Arkties sektorių koncepcija taip pat yra kritikuojama. M. W. Mortono,¹² G. Smedalo¹³, D. Pharando¹⁴ darbuose pažymima, kad Arkties sektorių koncepcija prieštarauja tarptautinės teisės normoms. Iš tikrųjų reikia pažymėti, kad šiuolaikinė tarptautinė teisė nesuteikia jokio teisinio pagrindo taikyti sektorių koncepciją jūrų erdvėms. Naujausia tarptautinė sutartis – 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija taip pat nepatvirtina sektorių koncepcijos.

Atsižvelgiant į naujausias tarptautinės teisės sistemos raidos tendencijas tampa akivaizdu, kad Arkties sektorių koncepcija – tai praeitis. Natūraliai kyla klausimas, o kokia ateitis? Kokia koncepcija gali būti taikoma sprendžiant Arkties problemas bei nustatant Arkties statusą.

9 Timtchenko, L. The Russian Arctic Sectorial Concept: Past and present. *The Arctic Institute of North America*. 1997, 50(1): 29.

10 *Ibid.*

11 Theutenberg, B. J.

12 Morton, M. W. *The International Regime of The Polar Region. Recueil des Cours*. Leyden, 1963, p. 36.

13 Smedal, G. *Acquisition of Sovereignty over Polar Areas*. Oslo, 1991, p. 61.

14 Pharand, D. *Canadas's Arctic Water in International Law*. Cambridge University, 1988, p. 43.

3. Arktis – kaip bendras žmonijos palikimas?

Tarptautinės teisės doktrinoje pastaraisiais metais pasirodė darbų, skirtų bendro žmonijos palikimo koncepcijai¹⁵.

Analizuojant bendrais bruožais šią koncepciją galima pasakyti, kad ji gali būti taikoma vandenynų, giliavandens jūros dugno, kosmoso, dangaus kūnų ir Antarkties atžvilgiu.

Šios koncepcijos esmė apibrėžiama šiais pagrindiniais teiginiais:

1. rajono, kuriam taikoma bendro žmonijos palikimo koncepcija, negali valdyti nei valstybės, nei tarptautinės organizacijos, nei privatūs asmenys;
2. rajonas turi būti valdomas atsižvelgiant į visos tarptautinės bendrijos interesus;
3. nauda, gauta iš rajono eksploatavimo, turi būti dalijama lygiais pagrindais;
4. rajonas turi būti eksploatuojamas taikiais tikslais.

Galima būtų teigti, kad ši koncepcija iš tikrųjų yra realizuota tarptautinio jūros dugno, esančio už kontinentinio šelfo, ribų atžvilgiu. Tiesa, šios koncepcijos įgyvendinimas buvo šiek tiek komplikotas, kadangi, jau įsigaliojus 1982 m. Jūsų teisės konvencijai, ji buvo modifikuota dėl to, kad dauguma valstybių nebuvo patenkintos tarptautinio jūros dugno reglamentavimu, būtent dėl šios priežasties vangiai buvo ratifikuojama pati Konvencija. 1994 m. lapkričio mėn. Konvenciją buvo ratifikavusios tik 60 valstybių. Modifikavus Konvencijos 11 dalį, ratifikavusių Konvenciją valstybių skaičius išaugo. 2009 m. gegužės 1 d. Jūrų teisės konvenciją buvo ratifikavusios 158 valstybės¹⁶. Lietuva Jūrų teisės konvenciją ratifikavo 2003 m. lapkričio 12 d., Latvija – 2004 m. gruodžio 23 d., Estija – 2005 m. rugpjūčio 26 d. Iš didžiųjų valstybių, JTO duomenimis, tik JAV neratifikavo šios Konvencijos.

Susitarimas dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos XI dalies įgyvendinimo¹⁷ (ši Konvencijos dalis reglamentavo tarptautinio jūros dugno rajono klausimus) buvo priimtas 1994 m. liepos 28 d. Susitarimas įsigaliojo 1996 m. liepos 28 d. Šio susitarimo šalimis 2009 m. gegužės 1 d. buvo 136 valstybės¹⁸. Lietuva, Latvija bei Estija ratifikavo šį susitarimą tą pačią dieną kaip ir Jūrų teisės konvenciją.

Būtent susitarime pažymima, kad jūros dugnas ir jo gelmės, esantys už valstybės nacionalinės jurisdikcijos (toliau vadinamos „Rajonu“), taip pat Rajono išteklių yra laikomi bendru žmonijos palikimu. Tačiau reikia pažymėti, kad tarptautinės teisės doktrinoje beveik nėra siūlymų traktuoti Arktį kaip bendrą žmonijos palikimą. Tai suprantama, nes 1982 m. Jūrų teisės konvencijoje buvo įtvirtintas 8 skyrius, skirtas rajonų, kurie padengti ledu, reguliavimui. Konvencijos 234 straipsnyje nurodoma, kad pakrantės valstybės rajonuose, padengtuose ledu, turi priimti nediskriminacinius įstatymus ir taisykles, kad išskirtinių ekonominių zonų ribose, kur labai atšiaurios klimato sąlygos ir ledo danga tokiuose rajonuose beveik išstisus metus yra kliūtis ar kelia ypatingą pavojų navigacijai, o toks jūros aplinkos teršimas padarytų didelio masto žalą ekologiškai pusiausvyrai ar

15 Garrison, C. *Beneath the Surface: the Common Heritage of Mankind*. KESTudies, 2007, 1.

16 United Nations Treaty Collection [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <<http://treaties.un.org>>.

17 Susitarimas dėl 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencijos dėl Jūrų Teisės XI dalies įgyvendinimo. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4787.

18 United Nations Treaty Collection [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <<http://treaties.un.org>>.

nepataisomai ją pažeistų. Mūsų nuomone, šio straipsnio analizė leidžia padaryti kelias išvadas. Pirmoji išvada būtų tokia: šis straipsnis be išlygų gali būti taikomas Arkties atžvilgiu, nes Arktis – tai rajonas, nuolat padengtas ledu. Nors Arktis padengta ledu, tačiau išskirtinėse ekonominėse zonose pakrantės valstybės turi kontroliuoti jūros teršimą iš laivų išskirtinės ekonominės zonos ribose. Mūsų nuomone, Jūrų teisės konvencija gali ir turi būti be išlygų taikoma Arkties atžvilgiu nustatant jūros erdvių režimus, įtvirtintus šioje Konvencijoje.

Bendro žmonijos palikimo koncepcija palankesnė Antarkties žemynui. Bendro žmonijos palikimo koncepcija, galima sakyti, jau realizuojama šio žemyno atžvilgiu, nes 1959 m. Sutarties dėl Antarkties šalys pareiškė, kad jos susilaikys nuo teritorinių pretenzijų į Antarktį, kol galioja minėta sutartis. Kaip jau buvo minėta, Antarkties sutarties šalių skaičius didėja. Profesorius M. J. Lazarevas¹⁹ daro išvadą, kad toks tarptautinis problemos sprendimas, atrodo, visiškai pasiteisino.

4. Rusijos veiksmai Arkties kontinentinio šelfo atžvilgiu

2007 m. rugpjūčio mėn. Rusijos Federacija vykdė mokslinę ekspediciją „Arktis – 2007“. Rugpjūčio 2 d. šios ekspedicijos dalyviai išmeigė Rusijos Federacijos vėliavą į Arkties vandenyno dugną. Ką galėtų reikšti šis veiksmas?

Reakcija į šį Rusijos ekspedicijos veiksma buvo įvairi. Kanados užsienio reikalų ministras pareiškė, kad dabar ne XV a. ir todėl nereikia eiti per pasaulį ir smaigstyti vėliavų, parodydamas, kad valstybė pretenduoja į tam tikrą teritoriją.

Tiesą sakant, oficialūs Rusijos pareigūnai nėra išsakę teritorinių pretenzijų į Arkties vandenyno kontinentinį šelfą²⁰. Tačiau tarptautinės teisės praktikoje teritorijos okupacija buvo traktuojama kaip teisėtas teritorijos įgijimo būdas. Šį faktą mini ir profesorius A. Kolodkinas straipsnyje „Rusijos kontinentinis šelfas Arkyje: išplėtimo perspektyvos“. Be kita ko, nors profesorius A. Kolodkinas pažymi, kad kontinentinis šelfas neįeina į pakrantės valstybės teritorijos sąvoką ir jo atžvilgiu negali būti taikomas valstybės suverenitetas, jis tuo pat metu teigia, kad mūsų amžiuje Žemės rutulyje, kaip erdvė, kurią gali būti pretenduojama pasisavinti, liko tik jūros dugnas. Mums atrodo, kad ši paskutinė tezė apie jūros dugno pasisavinimą neatitinka jūrų teisės vystimosi tendencijų bei 1982 m. Jūrų teisės konvencijos pagrindinių nuostatų. Arkties vandenynas, kaip ir kitos jūros ir vandenynai, turi kontinentinį šelfą. Į Arkties kontinentinį šelfą teises turi pakrantės valstybės, tarp jų ir Rusija. Jūrų teisės konvencijos 77 straipsnyje įtvirtintas pakrantės valstybių teisių pobūdis bei apimtis kontinentinio šelfo atžvilgiu. Pakrantės valstybės įgyvendina suverenias teises kontinentinio šelfo atžvilgiu siekdamos tirti jį ir eksploatuoti jo gamtos turtus²¹.

19 Лазарев, М. И. Антарктика: Национальный раздел или интернациональный подход? [Lazarev, M. I. Antarctica: National Division or International Approach]. *Морское Право*. 2008, 4.

20 Platesnį šios situacijos komentarą žr.: Колодкин, А. Л. Континентальный Шельф России в Арктике: перспективы расширения. [Kolodkin, A. L. Continental Shelf of Russia in Arctic: Prospects for the Extension]. *Морское Право*. 2007, 4.

21 Plačiau apie kontinentinio šelfo režimą žr.: Katuoka, S., p. 92–110.

Rusijos Federacijos Saugumo Taryba 2008 m. rugsėjo 17 d. priėmė dokumentą, įtvirtinusį Rusijos Federacijos nacionalinės politikos pagrindus Arktyje iki 2020 m. Išstudijavus šį dokumentą galima teigti, kad Rusijos Federacija Arktyje nori turėti daugiau teisių, palyginti su nearktinėmis valstybėmis. Dokumente įvardyta Rusijos politika Arkties regione ekonomikos, ekologijos, mokslinių tyrimų ir inovacinės veiklos, karinio saugumo, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo apsaugos srityse. Buvo pabrėžta, kad vienas iš svarbiausių Rusijos uždavinių artimiausiais metais bus siekis teisiskai įtvirtinti išorines kontinentinio šelfo ribas. Rusija taip pat sustiprins valstybinę kontrolę išduodant užsienio įmonėms leidimus eksploatuoti ir tyrinėti strategiškai svarbius išteklius regione.

Tampa aišku, kad Rusijos Federacijos pagrindinis tikslas – paversti Arkties regioną strategine išteklių baze. Akivaizdu, kad Rusijos Federaciją domina ne tik kontinentinio šelfo ištekliai, bet ir ištekliai už kontinentinio šelfo ribų. Kontinentinio šelfo ribos pagal 1982 m. Junginių Tautų jūrų teisės konvenciją nustatomos remiantis aiškiais kriterijais. Visų pirma, pakrantės valstybė gali naudotis suvereniomis teisėmis į kontinentinio šelfo išteklių eksploatavimą, tyrinėjimą iki išorinės 200 jūrmylių kontinentinio šelfo ribos. Taigi galima teigti, kad kontinentinio šelfo plotis negali viršyti 200 jūrmylių. Tokia bendra taisyklė, tačiau yra numatytos kai kurios išimtys iš šios taisyklės. Pakrantės valstybė gali praplėsti kontinentinio šelfo ribas už 200 jūrmylių, gavusi Kontinentinio šelfo ribų komisijos (toliau – Komisija) pritarimą. Komisija, įsteigta remiantis 1982 m. Jūrų teisės konvencija, veikia kaip Jungtinių Tautų Organizacijos institucija. Pagrindinės Kontinentinio šelfo ribų komisijos funkcijos yra:

- analizuoti duomenis bei pakrantės valstybių pateiktą medžiagą apie išorines kontinentinio šelfo ribas rajonuose už 200 jūrmylių ribų ir teikti valstybėms atitinkamas rekomendacijas;
- atsižvelgiant į pakrantės valstybės prašymą patarti mokslo ir techniniais klausimais ruošiant duomenis apie kontinentinį šelfą.

Taigi Jūrų teisės konvencija suteikia galimybę pakrantės valstybėms praplėsti kontinentinio šelfo ribas. Tačiau tai leidžiama laikantis šių sąlygų: visų pirma, pakrantės valstybės turi būti 1982 m. Jūrų teisės konvencijos šalis²², ir antra, pakrantės valstybė tai daryti gali tik gavusi Kontinentinio šelfo ribų komisijos rekomendaciją. Kontinentinio šelfo ribos negali būti praplėtos daugiau kaip už 350 jūrmylių ribos.

Laikotarpiu nuo 2001 m. iki 2009 m. paraiškas Komisijai pateikė 14 valstybių. Viena iš pirmųjų valstybių Rusijos Federacija tai padarė dar 2001 m. – pateikė prašymą dėl kontinentinio šelfo delimitavimo už 200 jūrmylių Arkties ir Ramiajame vandenyne²³. 2006 m. paraišką dėl kontinentinio šelfo ribų Arkties vandenyne Komisijai pateikė ir Norvegija.

Rusijos Federacijos paraiška buvo pradėta svarstyti Kontinentinio šelfo ribų komisijos X sesijoje, 2002 m. kovo 25 d.–balandžio 12 d. Paraiškoje buvo pažymėta, kad

22 Keturios iš Arkties valstybių ratifikavo 1982 m. Jūrų teisės konvenciją. Norvegija tai padarė 1996 m., Rusijos Federacija – 1997 m., Kanada – 2003 m., Danijos Karalystė – 2004 m.

23 Rusijos Federacijos paraiška Kontinentinio šelfo ribų komisijai [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm>.

Arkties vandenyne esantys Lomonosovo, Mendelejevo bei Alfa gūbriai yra natūralūs Rusijos Federacijos kontinentinio šelfo povandeninio krašto komponentai. Tuo remdamasi Rusijos Federacija ir prašė nustatyti kontinentinio šelfo ribą už 200 jūrmylių.

Rusijos paraiška buvo pirmoji, todėl sulaukė nemažai valstybių dėmesio. Visų pirma, keturios Arkties valstybės pateikė Komisijai savo vertinimus dėl Rusijos Federacijos paraiškos praplėsti Arkties vandenyne kontinentinio šelfo ribas. Danijos Karalystės pranešime buvo pažymėta, kad Rusijos Federacijos kontinentinio šelfo išplėtimas tikėtina pažeistų Danijos valstybės naudojimąsi kontinentiniu šelfu Grenlandijos saloje²⁴. Pabrėžtina, kad pagal 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 121 straipsnio 2 dalies nuostatas, salos gali turėti teritorinę jūrą, gretutinę zoną, išskirtinę ekonominę zoną ir kontinentinį šelfą. Danija ratifikavo Jūrų teisės konvenciją 2004 m. Tais pačiais metais Danija surengė mokslinę ekspediciją, kurios tikslas buvo ištirti Lomonosovo gūbrį. Iš šio gūbrio buvo paimti mėginiai, norint įsitikinti, ar šis gūbrys galėtų būti Grenlandijos salos kontinentinio šelfo natūrali tąsa. Taigi, Danijos interesus Arkties atžvilgiu taip pat aiškus, nors aktyvesnės pozicijos dėl kontinentinio šelfo išplėtimo Danija nėra išreiškusi.

Norvegijos pateiktame pranešime buvo atkreipiamas Komisijos dėmesys, kad tarp dviejų valstybių – Rusijos Federacijos ir Norvegijos yra kilę nesutarimų dėl jūros erdvių delimitavimo Barenco jūroje.

Japonijos dėmesio sulaukė Rusijos Federacijos paraiška ne dėl Arkties kontinentinio šelfo išplėtimo, o dėl kontinentinio šelfo išplėtimo Ramiajame vandenyne. Japonija taip pat pažymėjo, kad yra nesutarimų su Rusijos Federacija dėl ginčijamų teritorijų. Ginčo objektas – keturios salos.

JAV savo pranešime atkreipė Komisijos dėmesį į keletą probleminių klausimų²⁵. Visų pirma JAV, kaip ir kitos valstybės, pažymėjo, kad tarp Rusijos Federacijos ir kitų valstybių kyla ginčų dėl jūrų erdvių delimitavimo. Tačiau JAV pranešimas skiriasi nuo kitų valstybių pranešimų tuo, kad jame pateikiami moksliniai bei techniniai duomenys apie Arkties kontinentinį šelfą. Remdamasi šiais duomenimis JAV pareiškė, kad nei Lomonosovo, nei Mendelejevo, nei Alfos gūbriai negali būti traktuojami kaip natūralūs povandeninio krašto elementai. Pranešime taip pat pažymima, kad Rusijos Federacijos paraiškai trūksta mokslinių bei techninių duomenų ir dėl to paraiška yra neišsami ir nepagrįsta.

Kontinentinio šelfo ribų komisija nepatenkino Rusijos Federacijos prašymo ir pareikalavo iš Rusijos Federacijos papildomos mokslinės informacijos bei techninių duomenų. Komisija išreiškė pageidavimą dėl jūrų erdvių delimitavimo ir pareikalavo valstybėms delimitavus jūrų erdves pateikti Komisijai ribų koordinatas. Komisija taip pat pažymėjo, kad trūksta pirminės informacijos apie Arkties dugno reljefą. Taigi reikalinga faktinė batimetrinė medžiaga bei jūros dugno konkrečios koordinatės.

24 Danijos Karalystės pranešimas Kontinentinio šelfo ribų komisijai dėl Rusijos Federacijos paraiškos [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_DNKtext.pdf>.

25 JAV pranešimas Kontinentinio šelfo ribų komisijai dėl Rusijos Federacijos paraiškos [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf>.

Atrodo, kad į kai kurias Komisijos pastabas Rusijos Federacija sureagavo. Visų pirma, 2007 m. buvo pasirašyta Rusijos Federacijos sutartis su Norvegija dėl jūros erdvių delimitavimo Barenco jūroje. 2008 m. ši sutartis buvo ratifikuota abiejų valstybių. Deja, nėra įsigaliojusi 1990 m. Jūros erdvių delimitavimo sutartis su JAV. Nors JAV šią sutartį ratifikavo, Rusijos Federacija kol kas to nepadarė.

Rusijos Federacija surengė keletą mokslinių ekspedicijų, kurių tikslas rinkti duomenis bei informaciją apie Lomonosovo, Mendelejevo bei Alfa gūbrių natūralų ryši su kontinentiniu šelfu. Tačiau atrodo, kad surinkti duomenys nebus viešinami. Kaip pažymi profesorius A. L. Kolodkinas, pagal Rusijos nustatytus standartus, informacija, susijusi su gynybiniais interesais Arktikoje, yra laikoma slapta²⁶. Pasakytina ir tai, kad ir Komisijai pateiktoje paraiškoje nurodyti duomenys taip pat buvo išslaptinti. Su jais galėjo susipažinti tik Komisijos nariai bei Jungtinių Tautų Generalinis sekretorius.

Kiek kitu keliu nuėjo Norvegija. 2006 m. ji taip pat pateikė paraišką Komisijai dėl kontinentinio šelfo išplėtimo²⁷. Rengdama paraišką Norvegija aktyviai konsultavosi su arktinėmis bei kitomis valstybėmis, tarp jų ir su Rusija. Norvegijos paraiškoje pateikti duomenys apie kontinentinį šelfą, apskritai apie Arkties dugną nebuvo paskelbti konfidencialiais.

Galima prognozuoti, kad paraiškų išplėsti Arkties kontinentinio šelfo ribas Komisijai pateiks ir kitos Arkties valstybės.

Išvados

1. Geografinė prasme Arktis – tai ledu padengta pasaulinio vandenyno dalis, todėl Arkčiai, kaip pasaulinio vandenyno daliai, turi būti taikomas režimas, nustatytas 1982 m. Jūrų teisės konvencijoje.

2. Šiuo metu susiklostęs sektorinis Arkties teisinis režimas prieštarauja tarptautinės teisės normoms. Galiojančios tarptautinės teisės normos nesuteikia teisinio pagrindo taikyti sektorių koncepciją pasaulinio vandenyno ir atskirų jūrų erdvių atžvilgiu.

3. Bendro žmonijos palikimo koncepcija negali būti taikoma Arkčiai. Ši koncepcija gali būti realizuota ne Arkties atžvilgiu apskritai, o atskirų Arkties jūrinių erdvių atžvilgiu. Pavyzdžiui, tarptautinio jūros dugno rajono, esančio už pakrantės valstybių kontinentinio šelfo ribų, atžvilgiu.

4. Arkties valstybių pastangos išplėsti kontinentinio šelfo ribas turi būti pagrįstos moksliniais, techniniais duomenimis bei informacija, patvirtinančia kontinentinio šelfo ryši su Arkties jūros dugnu.

5. Arkties valstybių paraiškos Kontinentinio šelfo ribų komisijai turi atitikti visus 1982 m. Jūrų teisės konvencijoje įtvirtintus reikalavimus. Labai svarbu, kad būtų realizuotas reikalavimas dėl jūros erdvių delimitavimo ir kad nebūtų ginčų tarp valstybių dėl delimituojamų jūros erdvių.

26 Колодкин, А. Л.

27 Norvegijos paraiška Kontinentinio šelfo ribų komisijai [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm>.

Literatūra

- Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4786.
- Susitarimas dėl 1982 metų gruodžio 10 dienos Jungtinių Tautų konvencijos dėl jūrų teisės XI dalies įgyvendinimo. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4787.
- Danijos Karalystės pranešimas Kontinentinio šelfo ribų komisijai dėl Rusijos Federacijos paraiškos [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_DNKtext.pdf>.
- Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 1992.
- Garrison, C. *Beneath the Surface: the Common Heritage of Mankind*. KESStudies. 2007, 1.
- JAV pranešimas Kontinentinio šelfo ribų komisijai dėl Rusijos Federacijos paraiškos [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf>.
- Katuoka, S. *Tarptautinė jūrų teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1997.
- Koivurova, T.; Vanderzwaag, D.L. Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects. *University of British Columbia Law Review*. 2007, 40.
- Morton, M.W. *The International Regime of The Polar Region. Recueil des Cours*. Leyden, 1963.
- Norvegijos paraiška Kontinentinio šelfo ribų komisijai [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm>.
- Pharand, D. *Canadas 's Arctic Water in International Law*. Cambridge University, 1988.
- Rusijos Federacijos paraiška Kontinentinio šelfo ribų komisijai [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm>.
- Smedal, G. *Acquisition of Sovereignty over Polar Areas*. Oslo, 1991.
- Theutenberg, B. J. *The Arctic Law of the Sea*. Oslo, 1983.
- Timtchenko, L. The Russian Arctic Sectorial Concept: Past and present. *The Arctic Institute of North America*. 1997, 50(1).
- United Nations Treaty Collection [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <<http://treaties.un.org>>.
- Голицын, В. В. *Международно-правовой режим Антарктики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук*. [Golicyn, V. V. International Legal Status of the Antarctica. Doctoral Dissertation]. Москва: Дипломатическая академия, 1990.
- Голицын, В. В. *Антарктика: Тенденции развития режима*. [Golicyn, V. V. Antarctica: Tendency of Status Development]. Москва: Юридическая литература, 1989.
- Колодкин, А. Л. *Континентальный Шельф России в Арктике: перспективы расширения*. [Kolodkin, A. L. Continental Shelf of Russia in Arctic: Prospects for the Extension]. *Морское Право*. 2007, 4.
- Лазарев, М. И. *Антарктика: национальный раздел или интернациональный подход?* [Lazarev, M. I. Antarctica: National Division or International Approach]. *Морское право*. 2008, 4.
- Шинкарецкая, Г. Г. *Россия Арктика, континентальный шельф*. [Shinkareckaja, G. G. Russia, Arctic, Continental Shelf]. *Московский журнал международного права*. 2009, 1(73).

NEW TENDENCIES OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF THE ARCTIC

Saulius Katuoka

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article presents a geographic position of the Arctic. Legal regimes of the Arctic and the Antarctic are compared. In a geographical terms, the Arctic is part of the ocean that is covered by ice, and Antarctic is a continent covered by ice which is surrounded by an ocean. It follows that Arctic should be considered a part of the world's ocean, which is governed by 1982 UN Convention on the Law of the Sea. Currently, a sectoral regime is established in the Arctic. The article analyzes the views of international law scholars on the issue and shares an opinion of those who criticize sectoral regime of the Arctic as incompatible with international law. Yet, what principles should underpin legal regime of the Arctic? Recent scholarly writings have considered a concept of common heritage of mankind. The article discusses the concept of common heritage of mankind. In the view of the author, this concept can be applied only to specific maritime areas but not to Arctic in its entirety. The article further thoroughly discusses Russia's practice as regards its claims regarding the continental shelf of the Arctic. Furthermore, it evaluates the grounds of Russia's policy in the Arctic until 2020 and also examines Russia's application for extension of continental shelf in the Arctic and the Pacific Oceans. The article ends with conclusions.*

Keywords: *Arctic, common heritage of mankind, continental shelf*

Saulius Katuoka, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė teisė, tarptautinė jūrų teisė, tarptautinė žmogaus teisių apsauga, tarptautinė viešoji teisė.

Saulius Katuoka, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of International Law, professor. Research interests: international law of the sea, international protection of human rights, international public law.